

KRITIKA HELYETT

(Serfőző Simon Közel, távol című kötete ürügyén)

Először arra gondoltam, hogy tanulmányt vagy kritikát írok abból az alkalomból, hogy a Püski Kiadó az Írók Alapítványával és a Széphalom Könyvműhellyel együtt kiadta Serfőző Simon *Közel, távol* című válogatott verseskötetét, amely az 1961 és 2002 között megírt versekből nyújt át egy összeállítást. Aztán elhessegettem a gondolatot. Nem kényelemből, holmi nemtörődésből.

Másodszor tehát arra gondoltam, hogy valami személyes hangvételi írással adózom Serfőző Simonnak, akiről persze az irodalom ismerői tudják, hogy a Hetek elnevezésű költői csoportosulás tagja a már halott Ratkó Józseffel, Raffai Saroltával, Kalász Lászlóval, valamint a közöttünk élő Ágh Istvánnal, Bella Istvánnal és Buda Ferencsel együtt. Akik méltóképpen folytatták/folytatják azt a líra utat, aminek útjelzői közé Illyés Gyula, Nagy László, Juhász Ferenc vagy Csoóri Sándor tartozik. Vagyis a népnemzeti-nek tartott irányt. Persze ez túlzottan leegyszerűsített, hiszen jelentősek az esztétikai különbségek is köztük, ám a minőség, az erkölcs, a magyarság kérdéseiben mégis az összekötő kapcsok a fontosabbak.

S közülük Serfőző versei fejezik ki talán a legmarkánsabban, néhol nagyon nyersen a szegénység, a tanyavilág, az otthontalanság, az országos szellemi veszteségek vagy éppen a „félország, félvilág” problematikáját. Azét a világét, amelyben „holddal világítottunk”, amelyben „nincsen nyugalom” s amelyben „vesztéseink gyűlnek” – hogy ellopjam néhány kötetcímét. Olyan címek ezek azonban, amelyek pontosan illusztrálják Serfőző Simon költői világát.

Azét a Serfőző Simonét, akit 1976-ban, végzős pécsi főiskolásként és kezdő magyartanárként (meg még kezdőbb kritikusként) még nem ismerhettem. Tudtam persze róla, de az igazi megismerkedést Szederkényi Ervinnek, a *Jelenkor* akkori, kiváló főszerkesztőjének köszönhetem. Ő biztatott arra, hogy írjak a pécsi folyóiratba a *Ma és mindennap* című verseskötetről. Emlékszem a pillanatokra, amelyben elvittem a Széchenyi

téri szerkesztőségbe az elkészült kéziratot, melyet jelenlétemben olvasott sorról-sorra Szederkényi. Nem éreztem éppen jól magam... De a végeredmény az lett, hogy szeptemberben megjelent életem első folyóirat-közleménye. Akkor került hozzám közel ez a líra.

A líra, amelynek a fent jelzett értékeken kívül a sajátjai közé tartozik az is, hogy költője érzékeny a poros dűlőutak, az alföldi tanyák, az árokszélek, a kapirgáló tyúkok és a befogásra ítélt nyulak világára épp úgy, mint a magyar történelem sorskérdéseire. Serfőző Simon drámát írt Szent István királyról, és verset írt a második világháborúban elpusztult katonák emlékére. Persze a *Feledésből az emlékmű* nemcsak a doni áldozatokról, hanem a mindenkori áldozatokról szól – megrázó lírai erővel és erkölcsi tisztasággal. Ehhez a vershez is van személyes kötődésem. A nyolcvanas években, a székesfehérvári irodalmi élet egyik szervezőjeként többször is vendégül láttam Serfőző Simont. S az egyik találkozáson, akkori munkahelyemen, a Jáky József Szakközépiskolában maga a költő mondta el a fent jelzett művet, s ez akkor döbbenetesen hatott. A nyolcvanas évek végét éltük, a rendszerváltásnak nevezett folyamat előtt közvetlenül, s vágytunk arra a tiszta szóra, ami egy csapásra hangot kapott. Ám az én élményemnél is fontosabb, hogy az irodalmi délután versmondója, Bobory Zoltán is hallotta a verset, s azóta sokszor elmondta már, hogy az a pillanat indította el benne a szándékot: a Don-kanyari emlékmű és a később Pákozdon fölépült Don-kanyar emlékkápolna ötletét. Évekkel később mindkét terve megvalósult. Íme, a költészet így lép ki szűk köreiből, s így alakíthatja – persze igencsak ritkán! – a valóságot... A fájdalom és a történelmi mulasztás kimondása: „S hogyne sajogna, / hisz naponta szívünkig nyilall / az irdatlan kerülővel / kertjeink aljáig / elérő Don-kanyar!” S az is nagyon jellemző erre a költői tartásra, amit *Mégis* című négysorosra így fogalmaz meg: „Szó csak a szabadság. / Senki ne keresse. / Mendemonda csupán, / Mégis hiszek benne.” Tartalmában, művészi eszközeiben is jellegzetes Serfőző-vers ez. Póztalan, puritán, lecsupaszított, nem a képre, hanem a fogalmi közlésre épült mű.

Kissé leegyszerűsítve mondom: ilyen az egész eddigi lírai életmű. Nincs benne mindig formai tökély, néhol nehézkesnek is érzi a vájt fül, ám a döccenések, nyers megoldások mindig tiszta szándékból születnek meg. És még valami: nem vitás, hogy a hűség költője Serfőző Simon, s ez a hűség a szűkebb és a tágabb körökhöz egyaránt köti. Mindenek előtt önmaga hajdani hangjához is hú, meg ahhoz az esztétikai világhoz,

amelynek fontosságát manapság sokan megkérdőjelezzik, talán még le is sajnálják, ám nem lehet előttünk kétséges, hogy léte fontos, és mindenképpen része az egyetemes magyar költészetnek. Ezt erősíti Serfőző Simon könyvkiadói tevékenysége is az utóbbi időben, hiszen sokunk előtt közismert, hogy a Felsőmagyarország Kiadó jelenléte annak a bizonyos iránynak az egyik letéteményese.

Közel, távol. Ez a címe a válogatott kötetnek. E szavak utalnak az el-
lentmondásokra, a ciolgok együttes létre is. Arra, hogy az elszakadás
és a maradás között szegődünk gyakran. S éppen ezzel kapcsolatos a
záróvers: „Szegődőrn kódorgó füstnek. / Magányos porszemnek akár.
/ Magasban rebbenő lélek: / leszek messzejáró madár.” Ezen sorok
költője egyszerre ragaszkodik mélységhez és magassághoz, a porhoz és
a fellegekhez. Azt hiszem, így érdemes.

Baráthi Ottó

TÖBBFELVONÁSOS ELŐADÁS

Csongrády Béla: Zsinórpadlás nélkül

Csongrády Béla írásai -- a recenziótól kezdve a kritikán keresztül a tanulmányig -- 1963-tól jelennek meg a Palócföldben, más helyi és országos lapokban, folyóiratokban, kötetekben. Utóbbiak közül nem egyet szerkesztett is. Az 1994-ben napvilágot látott Kötődések – Nógrád megyei alkotók nyomában című első kötete rokonszenves lokálpatriotizmusáról tanúskodik, amennyiben – ahogy Baranyi Ferenc írja előszónak szánt ajánló soraiban – a „Nógrádhoz kötődő írók és más művészek munkásságában nemcsak azokra a kötődésekre hívja fel a figyelmet, amelyek a felvállalt országrészhez, de méginkább a szülőföldhöz láncoló köldökzsinórt jelentik, hanem azokra is, amelyek a teljes magyar kultúrához – és ily módon az egyetemes művelődéstörténethez – kapcsolják az ottani akciókat.” Könyvében csaknem harminc év (1966–1993) terméséből – saját korábbi írásaiból – válogatott össze egy csokorra valót.

Első kötetének megjelenése után öt évre, 1999-ben jelentkezik második önálló munkájával, amelynek *Remény csillag – Fejezetek a Nógrád megyei Madách-kultusz legújabbkori történetéből (1964–1999)* címet adja. Csongrády Béla ebben a könyvében Madách *Az ember tragédiája* centenáriumi évfordulója tiszteletére rendezett megyei ünneppsorozat (1964. október) által ihletett és inspirált Madách-reneszánsz óta eltelt harmincöt esztendő történetének felidézésére, hiteles dokumentumokból következtethető összefoglalására vállalkozott.

Csongrády Béla harmadik – *Zsinórpadlás nélkül* című – könyvében sem bújik ki a bőréből: ismét részben elemző, részben gyűjteményes kiadványt ad közre, amely olyannyira sajátja, hogy még az elő- és utószó (itt: *Prológus* és *Epilógus*) megírását is maga vállalja fel. Már a könyv címe is stílszerűen és szándékoltan színházias, színházra utal, holott Salgótarjánnak – mint írja – „nincs, nem is volt és belátható időn belül nem is lesz önálló színháza, sem társulatilag, sem az épületet tekintve”.

A könyv főcíme nem annyira tudatos megfontolásból, mint inkább – ahogy szokták mondani – indulatból, daczból született. Történt egykor, hogy Székely Gábor – anno a Szigligeti Színház igazgatója, jelenleg a Színház- és Filmművészeti Egyetem rektora – többek között azt mondta: „Ami a technikai kérdéseket illeti: fejleszteni kell a világítási parkjukat és kár, hogy nincs zsinórpadlásuk.” Ez szerzőnket úgymond mellbevágta, szinte személyes sértésnek vette és megfogadta: megmutatják, hogy zsinórpadlás nélküli teremben is lehet jó színházat csinálni, nívós és pezsgő színházi életet teremteni.

Ezt igazolják a könyvében közzétett vélemények is. Szilágyi Tibor, jeles színművészünk, aki sokszor játszott Salgótarjánban, így nyilatkozik: „Engem egyáltalán nem zavar, hogy a József Attila Művelődési Központ nem kifejezetten színháznak épült s nincs zsinórpadlása vagy forgószínpada. Amikor felmegy a függöny, s tapssal fogadnak a nézők, miért jutnának eszerembe e technikai fogyatékok.” Koncz Gábor azt mondta többek között: „...a művészethez [...] lélek kell, nem technika”.

A könyv címlapjának belső oldalán találjuk a „színlap”-ot, amely alapos argumentációja annak, hogy Salgótarján színházi élete – zsinórpadlás nélkül is – tartalmas, gazdag és színvonalas. A *Színlap* – most már nagybetűvel kezdve – betűrendben tartalmazza a kortárs magyar színházművészet megannyi reprezentánsát, mindazon színművészek és rendezők névszerinti felsorolását, akik az elmúlt évtizedekben megfordultak Salgótarjánban.

A *Színlap* után jön a *Prológus*. Ebben írja szerzőnk, hogy a következő elemzés nagyrészt saját élményeinek bázisán nyugszik. Volt honnan merítenie, hiszen bevallása szerint a Salgótarjában bemutatott előadások döntő többségét – mintegy 350–400 produkciót – volt szerencséje látni, ami szerintünk némi túlzással a Guinness-rekordok könyvébe kívánkozik.

Sokan tudják, Csongrády Béla 14 éve vette át Sulyok Lászlótól a színikritikák írását a megyei lapban, még előtte a Debrecenből „bevándorolt” Barna Tibor kezdte Salgótarjában a színházi kritikák írását.

A *Zsinórpaddás nélkül* alcíméhez híven („*Felvonások*” Salgótarján színházi életéből) három *Felvonás*ban eleveníti fel és jeleníti meg Salgótarján színházi életének történetét. A „laza kronológia” nem is annyira laza, hiszen a múlt, a közelmúlt és a jelen szerző által felidézett történései meglehetősen pontos időrendben követik egymást, s ettől való eltérést legfeljebb csak a vissza- és kitekintések és elemzések háttérének megvilágítása miatt vehet észre az olvasó.

A könyv egyik legnagyobb értéke, hogy felidézi az amatőr színjátszás helyi, már-már feledésbe merülő emlékeit is. Ezt követően évadonként tekinti át a legjellemzőbb, legérdekesebb vagy éppen legnagyobb vitákat kiváltó előadásokat, a helyi színjátszással kapcsolatos történéseket és eseményeket.

A jó évszázados „színi világ” – történetből az *Első felvonás* az 1902–1965 közötti időszakot fogja át. A szerző első mondatában leszögezi: „A 19–20. század fordulójáig egyértelműen a színházi élet hiányáról beszélhetünk Salgótarjában”. Ám ekkoriban kezdték bontogatni szárnyaikat a műkedvelő színjátszók, gyári és ipartestületi fellépéseikkel, hogy a későbbiekben színházpótló szerepet is betöltsenek a városban, kiegészülve civil egyletek, vallási és iskolai csoportok színjátszóival.

A negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején a már említett helyi öntevékeny művészeti csoportok mellett a Honvéd és a Bányász Színház társulatainak vendégjátéka jelentett élményt a tarjáni közönségnek. Rendszeresen tartott előadásokat a városban az Állami Faluszínház, későbbi nevén az Állami Déryné Színház.

1954. július 20-án játszott először Salgótarjában – zsúfolt nézőtér előtt – a debreceni Csokonai Színház társulata, amely a későbbi években, évtizedekben jószereivel hazajárt ide.

Amíg Csongrády könyvének *Első felvonásában* átfogott mintegy jó hat évtizednyi tarjáni színvilágtörténet-feltárásnak és -elemzésnek

mindössze 10 oldal terjedelmet szentel, addig a *Második felvonás* 23 évét 33 oldalon örökíti meg.

E sorok írója már a *Második felvonás*ban több személyes benyomást, főleg kor- és politikatörténeti kritikát olvasott volna szívesen, minthogy Csongrády igazán közel volt a „tűzhöz”. Érdekes lett volna a kulturális irányítás kulisszatitkaiból is ízelítőt, visszaemlékezéseket kapni éppen a személyes kompetencia és élmények okán. Például, hogy miért pont azok a színházak játszottak itt, amelyek, miért kapott „prioritást” az emlegetett négy társulat, vagy miért nem épült zsinórpadrás, netán direkt színházépület akkor, amikor még olyan sok minden másra volt pénz ebben a városban. Ez az „elvárás”, talán még akkor is megfogalmazható, ha tudjuk, ez időben még nem írt rendszeresen kritikákat a könyv szerzője, ám feltételezhetően már – hivatásából, hivatalából és habitusából adódóan is – eredendő emóciókkal élte meg a látottakat, a megtapasztaltakat, nem csak a színi előadásokon, de színjátékokkal és „színészi alakításokkal, nagy játékosokkal” bővelkedő politikai és kulturális életben is.

A *Második felvonás* mindjárt a város színházi életének mérföldkövét jelentő eseményévé! kezdődik: 1966. április 3-án átadják Salgótarján város központjának azóta is egyik – „abban az időben felettebb korszerűnek, esztétikusnak, jól felszereltnek számító” – meghatározó épületét, a József Attila Művelődési Házat, amely azóta „Központ”-tá avanszálódva valóban a színjátszás szinte egyedüli befogadójává, kvázi „színházzá” vált – zsinórpadrás nélkül is.

Csongrády Béla érdemesnek tartotta megemlíteni, hogy a megnyitást követő első évben jobbra nem színházi jellegű rendezvények domináltak, de 1968. május 19-én a Nógrád hasábjain Barna Tibor így lelkendezett: „A művelődési ház végül is két intézményben, a szolnoki és a debreceni színházban segítőkész partnerekre talált s erre már évadot építhetett.”

Néhány év és évad a zene és a zenés darabok dominanciája jegyében telik el. Később így ír könyvünk szerzője: „Ugyanez a négy színház (tehát a debreceni, a Déryné, a miskolci és a szolnoki) vállalta magára az 1972/73-as évad programjának biztosítását is”.

Itt jegyezzük meg, vagy inkább hívjuk fel a figyelmet: Csongrády nemcsak „eseményhűen” ábrázol, de kitűnő érzékkel villant fel hangulatokat, emóciókat, reakciókat, akár a publikum, akár egy-egy szereplő – rendező, színész – részéről. Például idézi Sulyok beszélgetését Halász Lászlóval. A későbbi mikroszkóp színpados nagy nevetető így beszél:

„A salgótarjáni közönség óriásit fejlődött az utóbbi években: megszokta, megszerette a színházat... kulturált, hálás közönség”.

És hogy milyen a József Attila Művelődési Központ hosszú távra is érvényes műsorpolitikája, azt Sulyok László egy helyütt így fogalmazza meg: „...olyan színházi programot igyekeznek összeállítani [...] hogy az lehetőleg a legkülönbözőbb korú és foglalkozású, érdeklődésű és ízlésű embereket, egyszóval a meglehetősen heterogén összetételű közönséget kielégítse [...] ami bizony nehéz és bonyolult feladat” (Nógrád, 1973. augusztus 5.) Csongrády elemző leírásából kiderül, melyik évadban, melyik színház, melyik előadásával, mennyiben sikerült ezt a koncepciót megvalósítani.

Az évadok és a színházak megítélése nyilvánvalóan nem lehet olyan egyértelmű – noha esetenként Csongrády (kritikus kollégái segítségével) ezt is felvállalja – mint az egyes előadásoké, mely utóbbiak között éppúgy voltak kiemelkedően sikeres produkciók, mint kevésbé közönségszórakoztatóak.

A *Harmadik felvonás* Salgótarján elmúlt jó egy évtizednyi színházi életének – a rendszerváltás óta eltelt időszak színházi produkcióinak – kivetítése, döntően a már lapszerkesztő és színikritikus Csongrády Béla kiereszt, minden eddiginél igényesebb, terjedelemben is megmutató, tartalmasabb előadásmódjában. A 100 20 oldalon megjelenített 14 színházi évad története plasztikus, színes, szinte kaleidoszkópszerű élményt nyújt az olvasó számára.

E könyvében Csongrády Béla hozzáértését, erényeit hatékonyan kibontakoztatni, önmagát adni, affinitását és empátiáját is érzékeltetni tudó igazi színházi emberként – talán még ez is stílszerű – a *Harmadik felvonástól* kezdve mutatkozik meg. Azt is mondhatnánk, előadásmódja „játéka” innentől kezdve árnyaltabb, érettebb és főleg határozottabb, karakterisztikusabb.

A *Harmadik felvonás* után az *Epilógus* következik. A szerző önmagához hűen, megint paradox módon, s talán az értő olvasó szerencséjére is itt még nem vet véget a mesének. Előbb még sommázza, amiről eddig írt, miszerint: „Impreciáló kínálat tehát ez is, megfelelő arányban képviseli a drámairodalom értékeit, lépést tart az új törekvésekkel és várhatóan eleget tesz az igényesen szórakoztató színház követelményeinek is”. A recenzor csak azt mondhatja: ha így van – úgy legyen.

És jön a *Ráadás*, ami nagyon racionálisan, vagy inkább praktikusán felépített. Tartalmazza mindazt, amit a szerző a mai *Nógrád Megyei Hírlap* és korábbi „jogelődjei” – *Nógrád*, *Új Nógrád* – hasábjain már egyszer megírt, közzétett. Csak azt nem tudni, hogy, amit közzétett, az a „közzé”

lett-e igazán. Csongrády Béla, mint elhivatottsága szerint volt „népművelő” bizonyára ezt kívánta elérni könyvének második felében.

A Szemelvények a Színházi estékből részt követő *Jegyzetsorok* bennem némi hiányérzetet keltenek, elsősorban azért, mert szerintem szűkre szabottak. Szerencsére belefért az *Egy téves, igaztalan adat* című, abszolút jogos *Népszabadság*ba írt és ott megjelent helyreigazítása a salgótarjáni színházlátogatók számáról. Az *Interjúk* nagy érdeme a Zenthe Ferencsel, kiváló színészünkkel, Nógrád megye díszpolgárával való beszélgetés megörökítése.

Csongrády Béla *Zsinórpaddás nélkiül* című könyvét – úgy egészében és összefoglalóan, meg néhány sorban – egyértelműen értékelni merész vállalkozás lenne. Már csak azért is, mert e legújabb kötetének) műfaja „szabálytalan”. Ami persze semmit nem von le értékeiből, sőt érdekesebbé teszi azt. Csongrády megtehetette volna, hogy szigorúan „színháziasan” szakszerű marad, ehelyett – talán újságírói vénájának, nemkülönben rutinjának is köszönhetően – közérthetővé, mi több, olvasmányossá is tette könyvét. És, ha úgy tetszik, egyúttal várostörténeti dokumentumot is létrehozott.

A kötetben – csakúgy mint Csongrády színházkritikái „kíséretében” – P. Tóth László szakavatott, több mint illusztratív fotói is helyet kaptak.

Szerzőink:

Fried István (Szeged), *Pintér Lajos* (Kecskemét), *Simek Valéria* (Bakonycsernye), *Tandori Dezső* (Bp.), *Gyukics Gábor* (Bp.), *Lukáts János* (Bp.), *Somi Éva* (Oroszháza), *Hajdu Péter* (Bp.), *Keller Tamás* (Bp.), *Heltai Gyöngyi* (Bp.), *Szigethy Gábor* (Bp.), *Sulyok László* (Salgótarján), *Solymár József* (Mátraballa–Bp.), *Gyöngyösi István* (Salgótarján–Bp.), *Peresi Klára* (Salgótarján), *Kovács Bodor Sándor* (Salgótarján), *Gera Mihály* (Bp.), *Szarka Klára* (Bp.), *Praznovszky Mihály* (Nemesvámos–Salgótarján), *Végh Károly* (Szentendre–Diósjenő), *Kovács József László* (Budaörs), *Bakonyi István* (Székesfehérvár), *Baráthi Ottó* (Salgótarján), *Ács Irén* (Bp.–Szécsény)

„Valóban csak merész s alakító szellem
kell egy új világot kitárni előttünk.”

(Madách Imre)

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Nógrád Megye Önkormányzata, valamint az 50. éves *Palócföld* irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat szerkesztősége a 2004. évre meghirdeti a

MADÁCH-PÁLYÁZATOT.

A pályázaton olyan, eddig nem publikált, máshol egyidőben be nem nyújtott esszével, tanulmánnyal, riporttal, szociográfiával, interjúval lehet nevezni, amelyek elemzik, bemutatják, föltárják a magyar szellemi és kulturális élet irodalmi értékeit, történeti jelenségeit és jelenkori eredményeit, illetőleg amelyek Madách Imre korára, életére, életművére, annak utóéletére vonatkozó új gondolatanyagot, adalékot tartalmaznak.

Maximális terjedelem: 15 flekk (1 flekk 1350 karakter)

A pályamunkákat 3 példányban 2004. november 15-ig lehet benyújtani a *Palócföld* Szerkesztőségének címére (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)

A pályázatot a *Palócföld* folyóirat szerkesztősége által felkért zsűri bírálja.

A pályázat díjai:

I.	120 000 Ft
II.	100 000 Ft
III.	80 000 Ft

Eredményhirdetésre 2005 januárjában, a Madách-ünnepség keretében kerül sor.

Nógrád Megye Önkormányzata

Palócföld Szerkesztősége

„Egy nemzet intelligenciája csak akkora nagy,
amekkora irodalma mutatja.”

(Mikszáth Kálmán)

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Nógrád Megye Önkormányzata, valamint az 50. éves *Palócföld* irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat szerkesztősége a 2004. évre meghirdeti a

MIKSZÁTH-PÁLYÁZATOT.

A pályázaton eddig nem publikált, máshol egyidőben be nem nyújtott szépirodalmi művekkel lehet nevezni.

Maximális terjedelem: 15 flekk (1 flekk 1350 karakter)

A pályamunkákat 3 példányban 2004. november 15-ig lehet benyújtani a *Palócföld* Szerkesztőségének címére (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)

A pályázatot a *Palócföld* folyóirat szerkesztősége által felkért zsűri bírálja.

A pályázat díjai:

I.	120 000 Ft
II.	100 000 Ft
III.	80 000 Ft

Eredményhirdetésre 2005 januárjában, a Madách-ünnepség keretében kerül sor.

Nógrád Megye Önkormányzata

Palócföld Szerkesztősége